

Polemica științifică la G. Ivănescu*

DE

Alexandru GAFTON

Continuator – sub numeroase aspecte, care țin de spirit, de doctrină și de metodă – al lui A. Philippide, creator al unor noi centre de răspîndire a ideilor și concepțiilor părintelui lingvisticii ieșene, în mod inevitabil, G. Ivănescu a fost și un redutabil polemist.

Dotat cu o impresionantă dinamică spirituală, capabil de sistematice schimbări ale perspectivei științifice asupra obiectului cercetării, savantul ieșean era mereu deschis proceselor de rafinare a teoriilor pe care le avansa, dar și încercărilor de a ameliora teoriile altora. Aceasta se datorează faptului că se afla într-o neobosită călătorie de căutare a adevărului științific. Foarte riguros și sever cu sine, G. Ivănescu se arăta cât se poate de disponibil ca, în interesul exclusiv al științei, să-și ajusteze supozițiile și teoriile ale căror curențe de substanță și informație sau neconcordanțe cu realitatea puteau fi probate, ori a căror inconsistență metodologică putea distorsiona raportul cu faptele. Această atitudine – bine cunoscută celor care i-au stat în preajmă – poate fi lesne constatată de oricine îi citește opera.

Desigur, toate acestea indică onestitatea sa științifică, dar, mai adînc, pe fondul existenței unui spirit critic deosebit de acut și a unor înalte capacități de obiectivare, sînt expresia unei înțelegeri superioare a finalității modalităților de desfășurare a oricărui tip de activitate științifică.

Analizînd, sub acest aspect, structura scrierilor lui G. Ivănescu (recenzii, articole sau lucrări masive precum *Problemele capitale ale vechii române literare* și *Istoria limbii române*), se constată existența anumitor constante. Discursul științific al învățatului ieșean nu se structurează în jurul propriei axe și nu se egolatrizează. Este un discurs mai degrabă centrifug decît unul centripet. De regulă, după prezentarea – mai mult sau mai puțin sumară – a stadiului cercetărilor în domeniu (sau doar relativ la chestiunea abordată în lucrare) și, eventual, după prezentarea conceptelor operatorii, cercetătorii alocă cea mai mare parte a spațiului explicării propriilor concepții¹.

La G. Ivănescu lucrurile se prezintă sensibil diferit. Încercînd să-și prezinte opiniile științifice și teoriile, acesta dialoghează permanent cu antecesorii și contemporanii care au emis opinii sau care au discutat chestiunile de care el însuși se ocupă, încearcă să valorifice toate posibilitățile rezonabile, dar și să corecteze erorile ori abaterile observate, totul într-un efort de integrare a discuției și a substanței în cadrele deja existente, eventualele modificări și ajustări fiind efecte ale unor cercetări temeinice și ale unor acte îndelung cumpănite².

Recenziile lui G. Ivănescu sînt exemplare pentru această specie de discurs științific. Aici, recenzia nu este o simplă semnalare (encomiastică sau polemică) a unei apariții, elaborată mai curînd din respect sau aversiune față de autorul scrierii. La G. Ivănescu, recenzia, întinsă pe numeroase pagini, conformă întocmai cu aceea tradițională, dezbate diferitele elemente de conținut (dar și formale) ale lucrării, încercînd să observe posibilitățile teoriilor, nuanțarilor și susținerilor autorului de a contribui realmente la progresul și dezvoltarea domeniului, căutînd totodată modalitățile prin care acea abordare s-ar putea integra în construcția deja existentă. Spre exemplu³, recenziile referitoare la *Linguistique historique et linguistique générale* a lui A. Meillet (vol. cit., p. 19-30), la *Cursul de fonetică generală* al lui Al. Rosetti (p. 31-45), la *Fonetica generale* a lui C. Battisti (p. 46-62) sau la *De la nasalité en roumain* a lui E. Petrovici (p. 63-79) nu reprezintă niște acte formale, ci modalități concrete și cât se poate de aplicate de demers pur științific. Observăm, mai întîi, caracterul lor judicios, tendința de a limpezi conținutul anumitor concepte utilizate de autor, fixarea scrierilor în

* Articol publicat în „Analele Științifice ale Universității «Alexandru Ioan Cuza», din Iași”, seria III. Lingvistică, t. LIII, volum omagial Vasile Arvinte, (2007), p. 475-483.

¹ Faptul acesta este valabil dacă ne referim la o perioadă de timp care se întinde pînă aproape de zilele noastre. De mai bine de un deceniu lipsa chiar a acestui minimum necesar devine tot mai răspîndită.

² Înainte de G. Ivănescu, învățatul cel mai însemnat care aplică, în mod sistematic, această modalitate de a-și prezenta în scris teoriile este A. Philippide.

³ Vezi volumul *Lingvistică generală și românească*, culegere de recenzii, articole și studii întocmită de Vasile Șerban și Vasile D. Țăra, Timișoara, 1983.

cadrul restrîns, apoi încercarea de a integra scrierile recenzate în cadrul general de dezvoltare al științei. În acest sens, G. Ivănescu caută mereu meritele autorului lucrării recenzate, străduindu-se să înțeleagă opiniile autorului, să evite critica sterilă, nejuducînd exclusivist, din propria perspectivă. Capacitățile sale de detașare și de a privi din multiple perspective (căci vastitatea și profunzimea cunoștințelor pe care le avea chiar îl îndemnau în această direcție) îl conduc către observații care trădează pe cercetătorul avid de a cunoaște în detaliu dezvoltarea științei, istoria și evoluția ideilor, ceea ce-i permite evidențierea relațiilor dintre concepțiile autorului recenzat și cele ale altor autori, dar îl și conduce – lucru remarcabil – către reconsiderarea și valorificarea opiniilor și teoriilor altor cercetători ai domeniului.

Prin întinderea, profunzimea, rigoarea și finalitatea lor, recenziile scrise de G. Ivănescu, adevărate desfășurări de energii și de cunoștințe, se constituie în adevărate studii. Totodată, ele integrează o cantitate de polemică aplicată. Aceasta, însă, nu constituie un ritual marțial, ori o „formă de comunicare” cu autorii lucrării. Criticile lui G. Ivănescu se pot referi la un detaliu, la conținutul unei noțiuni, la părți mai mari ale lucrării și vizează, cu deosebire, modalitățile în care substanța lucrării se edifică, metodele cercetării și, apoi, capacitățile acestuia de a se integra și a participa la corpusul conceptual al respectivei teme a domeniului științific. Faptul aceasta arată că savantul ieșean, contributor de prim rang la dezvoltarea științei lingvisticii (generale, teoretice, romanice, indoeuropene și românești), urmărea, în fapt, nu evoluțiile altor lingviști, ci dezvoltarea științei lingvisticii, observînd, în primul rînd, felul în care contribuțiile individuale aveau a influența dezvoltarea și parcursul științei. G. Ivănescu își asuma, așadar, un rol delicat și important, dar potrivit doar celor care au forța științifică pe care el a deținut-o. Analiza acestui strat de contribuții ale învățatului ieșean permite deja o observație fundamentală: polemica desfășurată de G. Ivănescu (chiar aceea din scrieri precum recenziile, care par adecvate acestui tip de manifestare) cunoaște rigurile științifice și se supune acestora, se referă la ideile și metodele dintr-o scriere și se produce în contextul evoluțiilor respectivului domeniu științific.

Amplitudinea perspectivei acestui om de știință poate fi observată la fiecare pagină a lucrărilor sale. Privind, spre exemplu, la *Problemele capitale* se observă că *Prefața*, *Introducerea* și *Partea I* ale lucrării sînt aproape exclusiv consacrate analizei contribuției antecesorilor, pentru a oferi o imagine cît mai completă asupra configurației, a nivelului de dezvoltare și a dinamicii temei în respectivul moment. Totodată, se urmărește încadrarea elementelor și afirmațiilor noi în cadrul existent. Acest tip de abordare, care prezintă situația în toată complexitatea ei, după care urmează racordarea contribuției proprii la organismul științific deja existent constituie, încă o dată, o probă a modului sănătos în care G. Ivănescu înțelegea să facă știință. Toate acestea se observă și în *Istoria limbii române*. De fapt, acest mod de a face știință este, poate, cel mai aproape de ideal. Indiferent de cum vor fi apărut respectivele teorii, procedînd în felul acesta (prin analiza atentă – în contextul îngust și în cel foarte larg – a fiecărei contribuții) avem certitudinea că, de fiecare dată, înainte de a încerca să-și pună propria căramidă, cercetătorul cunoaște perfect perspectivele celorlalți contributory, compoziția și dinamica edificiului și a părților sale.

Făcînd istoria științei, prin analiza teoriilor dominante și a stadiului cercetării, era inevitabil ca unele dintre contribuțiile deja exprimate să fie amendate. Acesta, însă, nu este un act prin care se combate o teorie izolată, ci este un proces care urmărește coerența de ansamblu și de detaliu a întregului edificiu științific, compatibilitatea acestuia cu principiile generale ale respectivei științe, caracterul sistematic al întregii structuri. La G. Ivănescu, disponibilitatea către dialogul științific nu este întrecută, poate, decît de dorința onestă de a lămuri chestiunile, în beneficiul științei și al cunoașterii umane. Astfel, critica nu este decît un instrument, cvasi-maieutic, prin care cercetătorul face pași pe o cale care se luminează treptat.

În astfel de texte, polemica este integrată, dar nu este o luptă cu cineva prin intermediul vorbelor, ci este o luptă în care ideile se confruntă în vederea aflării adevărului științific, a căilor de edificare în continuare.

Există două scrieri ale lui G. Ivănescu dotate cu o mare relevanță pentru discuția de față. Prima dintre acestea își asumă ca pretext un răspuns la niște critici, fiind, în fapt, o *addenda* la textul supus criticii. Celălalt text, mult mai complex și mai întins, tot sub artificul unui răspuns, este un adevărat studiu. În plus, el reprezintă și ultimul cuvînt al savantului referitor concepția sa asupra dialectelor

literare, a locului de proveniență al primelor scrieri cunoscute a fi scrise în limba română, asupra felului în care trebuie să se desfășoare cercetarea științifică.

Primul text este reprezentat de articolul *Discuțiile asupra unei fonetici nefiziologice și neacustice*⁴, prin care G. Ivănescu răspunde lui Al. Graur și, mai cu seamă, lui E. Seidel, care recenzaseră unul dintre studiile sale fundamentale: *Constituirea unei fonetici care să nu fie fiziologie și acustică*. Trecând peste obiecțiile primului dintre cei doi recenzenti, precum și peste răspunsurile lui G. Ivănescu cu privire la respectivele obiecții, ne vom referi la precizările generate de obiecțiile lui E. Seidel⁵. Acesta face numeroase observații de fond, vizând mai multe aspecte privitor la concepția, metodele și chiar la nivelul de cunoștințe lingvistice al autorului *Constituirii...*. Din articolul-răspuns, extrem de dens, am selectat câteva cazuri, deosebit de semnificative pentru noi.

Astfel, față de o situație în care E. Seidel reproșează lui G. Ivănescu un presupus caz de inconsecvență, precum și un anumit grad de necunoaștere teoretică, G. Ivănescu răspunde: „Cred însă că Seidel n-a lăsat la o parte această frază (din *Constituirea...*, care lipsea de suport obiecția lui Seidel, n.n.) în mod intenționat, ci a fost indus în eroare numai de felul meu nepotrivit de a mă exprima, atunci când am distins articulația, vibrația aerului și percepția sunetului. Înainte de înșirarea celor trei elemente spuneam: «Realitatea cu care au lingviștii a face este triplă». Din această cauză se putea înțelege că eu nu consider ca limbaj articulațiile, vibrațiile aerului și percepțiile de sunete și exclud din realitatea lingvistică înțelesurile. Dar fraza care urma îi putea arăta că eu nu căzusem în această greșală” (*vol.cit.*, p. 299). Precum în alte situații, asemenea, exemple nu arată decât dorința sinceră a lui G. Ivănescu de a lămurii lucrurile pentru cititorul mai puțin atent, pentru cel având o altă concepție sau lipsit de perspectiva autorului. Lămurirea se produce cu toată bunăvoința, G. Ivănescu încercând, el însuși mai întâi, să-și observe și înlăture elementele de obscuritate a exprimării.

Ceva mai jos, învățatul ieșean observă: „Cu dreptate scoate însă Seidel (...) în evidență faptul că ceea ce caracterizează concepția mea față de cea a fonologilor este că ea pune bază pe punctul de vedere al realismului naiv și că din această cauză este o opoziție ireductibilă între cele două concepții”. (*vol.cit.*, p. 300). Numai că, arată G. Ivănescu în continuare, deși lingvistul nu consideră ca fiind inutilă analiza limbajului în elementele sale reale, totodată, el trebuie să țină seamă și de o altă realitate: „felul de a-și imagina lucrurile al individului vorbitor”, căci perspectiva acestuia și punctul său de vedere sînt primul lucru care nu trebuie ignorate, tocmai acestea constituind una dintre realitățile de care are a se ocupa lingvistul. Așadar, G. Ivănescu arată că, deși este corect ceea ce susține E. Seidel, avînd în vedere că respectivul adevăr nu se referă și la speța în cauză, dimpotrivă, o asemenea întîmpinare devine nepotrivită. Oarecum în aceeași direcție merge și exemplul următor, unde E. Seidel discută despre o pereche (sunet / fonem) care, oricum, a ridicat și ridică destule probleme în fața lingviștilor. Observînd felurite carențe pe care E. Seidel le manifestă prin critica sa (*vol.cit.*, p. 304-306), G. Ivănescu nu le evidențiază și nu le sancționează nicicum, ci doar încearcă să aducă precizări care au darul de a lămurii propriul studiu la care face referire.

Am concluziona citînd felul în care se încheie acest articol: „Critica d-sale nu aduce nici un progres în știință. Singura contribuție este că, prin înțelegerea greșită a celor câteva pasaje mai puțin clare din lucrarea mea, d-sa mi-a prilejuit de a da lămuriri” (*vol.cit.*, p. 311). Alături de strădania, pînă dincolo de tipar⁶, de a lămurii împreună aspectele mai puțin clare și de a se corecta, insistăm asupra primei propoziții a citatului. Aceasta indică în mod clar ceea ce îl interesa pe G. Ivănescu: progresul științei.

Probabil că un model de întemeiere a unei teorii și de consolidare a unor certitudini deja căpătate ca un bun apare în cel de-al doilea studiu: *O nouă teorie despre regiunea în care s-au tradus cele mai*

⁴ Vezi *vol.cit.*, p. 296-311.

⁵ Pentru studiul lui E. Seidel vezi „Buletinul Institutului de Filologie Română «A. Philippide»”, VI, p. 114-122.

⁶ De altfel, apropiații Profesorului Ivănescu observă constanța cu care acesta proceda la o continuă rafinare și precizare a textelor sale. După publicarea *Istoriei limbii române*, G. Ivănescu a început să corecteze și să măsoare lucrarea, pe alocuri completînd-o și continuînd-o. Alături de celelalte preocupări ale ultimilor săi ani (printre care o istorie a lingvisticii universale și o lucrare de indoeuropeanistică), se pare că Profesorul Ivănescu deja scrisese aproximativ 200 de pagini la noua sa *Istorie a limbii române*. Toate acestea grăiesc de la sine asupra procesului de continuă instruire și a probității științifice pentru care G. Ivănescu este recunoscut.

*vechi texte religioase românești*⁷. În acest studiu se dezbat, în fapt, mai multe chestiuni. Dincolo de aceea că se analizează o teorie avansată de I. Gheție și Al. Mareș privind patria traducerilor rotacizante, prin care se combate cu vehemență teoria anterioară și pe susținătorii ei, articolul pune o serie de probleme de principiu și metodă, intră în detalii de istorie a limbii, dar ridică și unele chestiuni legate de felul în care se desfășoară demersul științific în lingvistica românească.

După ce prezintă succint cazul și rezultatul la care lingvistica românească a momentului respectiv ajunsese, G. Ivănescu menționează existența altui punct de vedere, arătând că acesta apare sistematic enunțat în mai multe lucrări ale lui I. Gheție și Al. Mareș. Totodată, învățatul ieșean remarcă faptul că noua opinie are caracterul nu doar al unei alte opinii alături de cea veche, ci pe cel al unei acuzații în termeni duri, aduse la adresa celor ce acceptă și susțin teoria originii maramureșene a primelor texte românești cunoscute, aceasta fiind văzută de către I. Gheție și Al. Mareș ca o dogmă, greșit întemeiată și, în realitate, nedemonstrabilă.

Acest articol al lui G. Ivănescu, scris spre sfârșitul vieții, nu constituie, în primul rând, un prilej de a polemiza. G. Ivănescu găsește cu cale să-și nuanțeze, să reliefeze și să clarifice felurite elemente ale concepției sale lingvistice la care ajunsese, într-o lecție de logică strânsă. Este de observat că articolul acesta este exemplar pentru felul în care un discurs științific se poate prezenta sub formă polemică, dar fără a-și părăsi o clipă înalta ținută și fără a se lipsi de consistența și de substanța argumentării.

În mod implicit sau explicit, învățatul ieșean prezintă unele constante ale concepției sale lingvistice, metodele sale de cercetare, alături de modalitățile în care cercetarea îl obligă pe savant să combine aceste metode pentru a nu distorsiona rezultatele cercetării. Încercând să acorde credit teoriei lui I. Gheție și Al. Mareș, operează o serie de verificări, pune la lucru numeroase principii generale și raționamente, pe care le aplică la propria teorie, apoi la cea a preopinienților săi și demonstrează că o bună metodă științifică se opune acceptării acesteia din urmă.

Astfel, G. Ivănescu arată că, în astfel de cazuri, singura metodă sau ultima metodă la ale cărei verificări o teorie trebuie să răspundă este cea prospectivă (în general, abuzul de analiză retrospectivă, în dauna celei prospective, caracterizează școala bucureșteană). Totodată, G. Ivănescu face o precizare capitală (pe care, de altfel, a repetat-o toată viața) și anume că aspectul literar al vechii române, adică dialectele literare nu trebuie concepute ca fiind unitare, străbătute de distincții nete, clar separatoare. Acestea își aveau dinamica lor, ca orice realitate în contact cu o alta de același gen, acestea erau permeabile și cunoșteau interferențe reale, în acest context accentuând încă un aspect asupra căruia, probabil, nimeni nu a insistat atât de mult: migrațiile de populație. Neobosit, G. Ivănescu evidențiază pentru ultima dată că, la amestecul graiurilor și al dialectelor literare, la viitoarea lor omogenizare (și aceea relativă) mișcările de populație au avut o contribuție însemnată.

Coborînd în profunzimile cîte unei situații concrete, G. Ivănescu predă o lecție de diacronie aplicată la nivelul limbii, de dialectologie istorică, de metodologie a cercetării științifice. Printr-o serie de observații, G. Ivănescu evidențiază erorile, dar și părțile bune ale teoriei lui I. Gheție și Al. Mareș.

Într-un sens, principala problemă care străbate articolul profesorului ieșean este aceea a obiceiului de a susține o teorie, dar de a o pune în aplicare sensibil diferit; de a enunța niște principii, dar de a le călca imediat, susținînd aplicarea lor; obiceiul de a-i acuza pe ceilalți și de a avea, apoi, un comportament care descrie perfect termenii acuzării, în contextul în care, cu privire la ceilalți, mai degrabă s-ar cuveni socotit că acuzația adusă lor este nedreaptă.

Pe acest fond, G. Ivănescu reia discuțiile asupra metodelor de localizare a vechilor texte, pe baza criteriilor de ordin lingvistic și filigranologice. Apoi el face o observație, pe cît de profundă pe atît de instructivă anunțînd pericolul de a greși în cazurile în care lipsa certitudinilor fiecărei metode și diferențele de forță argumentativă ale acestora în funcție de diferitele cazuri concrete – în contextul încredințării analizelor doar unei singure metode și a supraevaluării capacităților aceleia, pe fondul neglijării datelor furnizate de cealaltă metodă – pot conduce la interpretarea greșită a rezultatelor procurate de aceasta: „Numai dacă textele au fost traduse în secolul al XVI-lea, traducerea s-a făcut în sud-vestul țării; dacă ele s-au tradus în secolul al XV-lea, traducerea s-a putut face oriunde pe

⁷ Publicat în *Studii de istoria limbii române literare*, Iași, 1989, p. 15-42.

teritoriul dacoromân. Dar cei doi autori refuză ideea că aceste texte au fost traduse în secolul al XV-lea. De ce? Pentru că au interpretat rău rezultatele examenului filigranologic, atât de merituos, făcut de ei. Deci o eroare de interpretare a constatării că filigranele situează la mijlocul secolului al XV-lea textele păstrate pînă astăzi a antrenat altă eroare, aceea de a fixa în sud-vestul țării locul în care s-au făcut traducerea de la baza textelor rotacizante. Și, de aici, altă eroare: textele rotacizante păstrate pînă la noi n-au fost la origine rotacizante (deși rotacismul a putut caracteriza altădată partea de nord a județului Hunedoara); rotacismul s-a introdus în aceste texte în copierea lor în Crișana și în Moldova de nord; în nici un caz în Maramureș (în Maramureș, după autori, nu s-a putut face nici o traducere de texte religioase).” (*vol.cit.*, p. 21-22).

După acest fragment cît se poate de grăitor, G. Ivănescu face unele observații de mare profunzime și subtilitate, urmate de distincții fine și impecabil executate: „E o bună metodă științifică aceea de a opta pentru una din aceste interpretări, deși și cealaltă e tot atât de plauzibilă? De fapt ei o acceptă pe aceea care recurge la o regiune dialectală astăzi mai arhaică (Banatul și Hunedoara) și resping pe aceea care recurge la o epocă mai veche”. În acest loc se observă neglijarea metodei prospective, cu consecința firească, aici: factorul diatopic devine unic, soluția diacronică dispărînd. Și apoi, cu referire la teoria originii maramureșene: „Eu cred că este o ipoteză verosimilă. Sînt cazuri în care știința nu poate face mai mult” (*vol.cit.*, p. 22). Ultima propoziție este deosebit de importantă, indicînd recunoașterea superioară a limitelor și respingînd atitudinea celui care nu înțelege capacitățile și măsura posibilităților epocii sale, voind să le forțeze fără a fi acoperit de suficiente cunoștințe și tehnici de punere în aplicare a acestora.

Una dintre concluzii cade cu greutatea forței celui ce o emite: „După părerea mea, cartea lui Gheție din 1974 este una din cele mai eronate ale lingvisticii române”.

Aceasta este o afirmație care provine de la un savant cît se poate de responsabil și, așadar nu poate fi lăsată deoparte, necuvenindu-se să o trecem pe seama altor cauze. Cu toate acestea, este de observat că, în contextul în care savantul G. Ivănescu îl aprecia pe cercetătorul I. Gheție, severitatea aserțiunii este direct proporțională cu înălțimea nivelului și a cerințelor la care se petrec lucrurile. În fapt, gradul de severitate este identic cu cel cu care G. Ivănescu se judeca și cenzura pe sine însuși, aparținînd în mod intrinsec și natural sferei în care astfel de învățați se plasează⁸.

Ușor paradoxală (dar foarte obișnuită în diferitele domenii de activitate umană), situația este sesizată și clar sugerată de către G. Ivănescu. Avem a face cu o teorie la care au lucrat în mod independent și succesiv mai mulți savanți valoroși. Treptat, ea a fost validată prin contribuțiile stratificate și care au prilejuit nenumărate verificări. În acest caz, elementele ei carentiale, caduce, invalide sau totala eroare a acesteia puteau fi scoase la lumină și demonstrate împreună cu teoria ce se cuvenea să-i ia locul, dacă și numai dacă noi date și probe cu valoare peremptorie apăreau. Nu erau suficiente dorința de nou sau simpla lipsa de acord a cercetătorului cu o teorie veche. Și aceasta în contextul în care, nicicum (prin grave curențe dovedite, prin demonstrarea caracterului ei fals, ori, fie și prin simpla apariție a unei noi teorii) vechea teorie nu și-a arătat slăbiciunile. În plus, aceea căpătase girul succesiv al mai multor cercetători, nu prin acceptarea autorității primului care o emisese, ci prin succesive verificări, ca rezultat al propriilor cercetări efectuate, în mod temeinic, de fiecare contributor.

Problemele lingvisticii românești au fost numeroase și complexe, situație care nu s-a schimbat prea mult, deși preocupările lingviștilor români au migrat către sfere aparținînd mai degrabă sincroniei. Cele de mai sus ne prezintă o imagine asupra felului în care unul dintre marii lingviști români era capabil să-și construiască discursul științific. Înțelegînd că menirea cercetătorilor și a oamenilor de știință era acela de servi această formă de cunoaștere umană, pe căile cele mai încărcate de probitate științifică și la capătul cărora se află certitudini ori temelii pentru viitoare construcții, G. Ivănescu a încercat să valorifice, în mod rațional și echilibrat, orice posibilitate de atingere a acestui

⁸ În continuare, ne putem gîndi la diferența uriașă de calitate între o știință astfel făcută și care conține astfel de judecăți, în care un nume mare neagă total o scriere a unui alt nume mare și o alta în care maculatura este elogiată, firește, de către cei care nu i-au citit (pînă la capăt) pe A. Philippide, O. Densusianu, S. Pușcariu, G. Ivănescu, E. Petrovici, V. Arvinte, A. Avram și pe alții de o astfel de anvergură și profunzime.

țel. Fie că se afla într-o discuție cu un coleg ori cu un învățăcel, fie că citea o carte, fie că scria una, el a încercat mereu să smulgă necunoașterii cunoașterea. În mod firesc, așadar, lucrările sale sînt dezbateri. Ceea ce le caracterizează este procesul, unul elaborat, complex, pe alocuri greori, de aflare a adevărului științific. Privind în ansamblu la opera sa, tocmai de aceea nu se poate susține că G. Ivănescu a fost un polemist ori un savant cu o astfel de apetență. G. Ivănescu a polemizat cu toți cei pe care i-a întîlnit și, probabil, cel mai mult cu sine însuși. Dar acest act făcea parte din ritualul cunoașterii, era necesara antiteză prin care încerca să ajungă la raționamentul valid, la conformitatea cu realitatea, totul exprimat în forme cît mai proprii acelei realități.